

МУЗЕЙ ХАРКІВСЬКОГО ПРИКОРДОННОГО ЗАГОНУ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Висвітлено історію Прикордонних військ України з часів Київської Русі до сьогодення, описано експозицію музею Харківського прикордонного загону Державної прикордонної служби України.

Держава починається з кордонів, здатність їх надійно охороняти свідчить про її могутність та авторитет. Життєпис Прикордонних військ України починається не з 1991 року, тобто з часу відтворення нашої державності. Саме тому історичний відлік ратної праці та звияг охоронців рубежів України необхідно розпочинати з тих далеких часів, коли на східноєвропейських землях постала нова держава – Київська Русь.

За часів Київської Русі кордон, який не був чітко визначений, боронили князівські дружини. У княжі часи виникають справжні прикордонні системи укріплень. Головним завданням прикордонної сторожі було своєчасно повідомити про наближення ворога і протриматися до підходу княжого війська. Охороні рубежів Київської держави надавалося важливе значення і вона розглядалась як одна із найважливіших державних функцій. Служба з охорони кордону мала військово-оборонний характер, ставила за мету захист країни від загарбницького вторгнення кочівників.

Після падіння Київської Русі український народ створив свою військову силу – козацтво. Найбільш відоме козацьке утворення – Запорізька Січ. Одним із важливіших завдань військової козацької адміністрації – паланки – була організація прикордонної та гарнізонної служби. На прикордонну службу покладалося таке важливе завдання, як створення прикордонних сил та засобів попередження Війська Запорозького та населення України про вторгнення ворога й організації йому відсічі.

Кардинальне реформування прикордонної служби відбулося в 1893 році. Указом Олександра III було створено Окремий корпус прикордонної варті (ОКПВ) зі статусом військового характеру при міністерстві фінансів Росії. Тому основним призначенням Основного корпусу прикордонної варті стали збройний захист, оборона державного кордону та боротьба з контрабандою. З початком Першої світової війни війська прикордонної охорони були підпорядковані військовому відомству та ввійшли до складу польових армій.

У період правління Центральної Ради гостро постало питання контролю й охорони кордонів. 6 березня 1918 р. Мала рада ухвалила закон про адміністративно-територіальний устрій Української народної республіки. План створення Окремого корпусу кордонної служби, розробленої за часів Центральної Ради, втілювали в життя у добу Української Держави гетьмана П. Скоропадського та Директорії [Державна прикордонна..., 2007, с. 12-18].

28 травня 1918 року В.І. Ленін підписав декрет про створення прикордонної охорони при ВЧК. В подальшому прикордонне відомство підпорядковувалося ОГПУ, НКВС та КДБ. Чисельність прикордонних військ на початку 30-х років було збільшено у півтора рази. 26 грудня 1931 року було засновано Харківське військово-училище військ НКВС ім. Ф.Е. Дзержинського, правонаступником якого у 40-х роках стало Алма-Атинське прикордонне училище. 46 випускників училища були удостоєні звання Героя Радянського Союзу [20 років..., 2012, с. 4].

Під час Великої Вітчизняної війни, прикордонники, зазнавши певних реформуваль, беруть активну участь в охороні військового тилу і в боях на фронтах війни.

У післявоєнні роки Прикордонні війська СРСР здійснювали охорону понад 60 тис. км кордону силами 11 прикордонних округів та Окремого Арктичного загону. Афганська війна забрала життя 518 прикордонників, 22 тис. воїнів нагороджено орденами і медалями, 8 захисників кордону нагороджено найвищою державною нагородою СРСР – Золотою Зіркою Героя Радянського Союзу.

4 листопада 1991 року з моменту підписання Закону України «Про державний кордон України», розпочинає свій відлік історія Прикордонних військ України. Східні кордони України охороняє Східне регіональне управління Державної прикордонної служби України, створене наказом Голови Держкомкордону від 8 травня 1992 року. До складу Східного регіонального управління входять 4 прикордонні загони, дивізіон катерів морської охорони та окрема авіаескадрилья. Свою діяльність органи охорони кордону здійснюють на території Донецької, Луганської, Харківської, Дніпропетровської та Сумської областей.

2003 рік – Прикордонні війська України реформовано в Державну прикордонну службу України, указом президента України затверджено дату відзначення професійного свята Дня прикордонника – 28 травня.

20 жовтня 1992 року сформовано Харківський прикордонний загін. Із січня 1993 р. Харківський прикордонний загін у складі прикордонних підрозділів: кпп «Харків», «Вовчанськ», «Дворічна», «Південно-Схід-авіа», зпк «Золочів» приступив до охорони державного кордону [20 років..., 2012, с. 5].

17 травня 2002 р. вийшла Директива Державного Комітету у справах охорони державного кордону України «Про організацію культурно-виховної та просвітницької роботи з особовим складом Прикордонних військ», де зокрема наголошується: «Наполегливо проводити роботу щодо створення музеїв та кімнат бойової слави (історії) частин та підрозділів. Головним науково-методичним центром та організатором роботи у Прикордонних військах вважати Центральний музей Прикордонних військ України... Використовувати музеї для пропагування службово-бойових традицій, вивчення бойовим складом історії Прикордонних військ, з'єднань та частин, проведення екскурсій, зустрічей з ветеранами, дня військової частини...».

У травні 2007 року до 15-річчя створення Східного регіонального управління було відкрито музей Харківського прикордонного загону Державної прикордонної служби України [Козюліна, 2007]. 5 липня 2007 року з'являється наказ генерал-майора А.І. Горбенка «Про затвердження Положення про організацію діяльності музею Східного регіонального управління» (Наказ № 303). В Положенні описані основні завдання права та обов'язки: «Головним завданням Музею... є також організація роботи з військово-патріотичного виховання військовослужбовців, допризовної молоді, інших категорій населення».

Музей, загальною площею 76 кв. м., розміщений в будівлі Східного регіонального управління Харківського Прикордонного загону. Експозиція музею побудована за тематико-хронологічним принципом і складається з трьох розділів: «Створення корпусу прикордонної стражі XIX початок XX ст. до 1917 року», «Створення прикордонних військ СРСР 1918 – 1991 рр.», «Створення Східного регіонального управління в 1991 р. і по теперішній час».

Експонати музею розкривають основні історичні етапи становлення та розвитку кордонів на території України загалом та Східного регіонального управління зокрема. У музеї зосереджені кращі традиції минулих поколінь і безцінний досвід сучасних прикордонників, він присвячений благородній справі та ратним подвигам воїнів у зелених кашкетах. Основою для створення експозиції стали архівні документи, цінні нагороди, зброя, особисті речі, які були передані ветеранами-прикордонниками та їхніми сім'ями, ексклюзивні фотоматеріали, досконало зроблені макети та муляжі. У музеї представлені особисті речі першого начальника Південно-Східного управління Прикордонних військ України генерал-майора Івана Чудновського, голови Харківської міської спілки ветеранів Афганістану Віктора Коваленка, Героя Радянського Союзу Миколи Лукашенка.

Музей Харківського Прикордонного загону є одним із осередків військово-патріотичного виховання у регіоні не тільки для військовослужбовців, але й школярів, студентів. Протягом 2011 року з експозицією музею ознайомилися та прослухали екскурсії понад 10 тис. відвідувачів, а також ветерани прикордонних військ, учасники війни в Афганістані, члени іноземних делегацій, про це свідчать записи в книзі почесних гостей музею.

Організатором виховної, військово-патріотичної та культурно-освітньої роботи є зберігач фондів музею підполковник запасу Шовковський Юрій Валентинович. На його заходах пропа-

гуються славетні традиції воїнів-прикордонників, які вносили та вносять свій вклад не тільки в охорону державного кордону, а й у навчання та виховання молодого покоління захисників кордону України. Молоді офіцери Державної прикордонної служби України переймають досвід життя та професійної діяльності у ветеранів прикордонної служби та воїнів, які приймали участь в Афганських подіях 70-80-х рр. ХХ ст. Особливою популярністю користується захід «Естафета поколінь», який присвячений уродженцям України, легендарним прикордонникам ХХ ст.: сержанту Н.Ф. Карацупі, прапорщикам В.М. Кублашвілі та О.М. Смоліну. Захід супроводжується лекцією, показом музейних предметів, уривками з документальних і художніх фільмів. На завершення заходу особлива увага звертається на нинішніх прикордонників, які забезпечують недоторканість кордонів України та підтримують традиції попередніх поколінь. Серед них прапорщик Буглай Василь Васильович, який несе службу на пункті прикордонного контролю «Гоптівка», 28 – річний прапорщик за роки служби був удостоєний двома медалями «За мужність» 2-ї та 3-ї ступенів, медалями «За мужність в охороні державного кордону України», «За сумлінну службу», «15 років Державної прикордонної служби України», «90 років прикордонної охорони»; відзнаками МАРТІС «Золота фортуна», «За віру та вірність», «За службу на Східному кордоні».

До Дня захисника Вітчизни на основі експонатів музею Харківського прикордонного загону в експозиційних залах ХІМ у 2007 році проведено тимчасову виставку, присвячену історичним етапам становлення прикордонної служби.

У 2010 році до Дня захисника Вітчизни в стінах історичного музею для широкого загалу була представлена колекція відзнак на прикордонну тематику багатьох країн світу з особистої колекції командуючого Східного регіонального управління генерал-лейтенанта Володимира Карася. Ця колекція викликала значну зацікавленість у відвідувачів Харківського історичного музею.

Література

- Державна прикордонна служба України: історія та сучасність.* – К. : «Фенікс», 2007. – 260 с.
- 20 років Східному регіональному управлінню.* – Харків : Східне регіональне управління ДПС України, 2012. – 16 с.
- Козюліна В.* З миру по нитці // Кордон. Центральний друкований орган Державної прикордонної служби України. – №3 (41). – 2007. – С. 30.

Kazus V., Shovkovsky Yu.

MUSEUM OF KHARKIV BORDER DETACHMENT: HISTORY AND CONTEMPORANEITY

In the East Regional Museum of the Border Service of Ukraine allows the younger generation to touch the history of border guards, available from the glorious past, learn from the experience of the state border in the older generation.